

Keywords: rehabilitation, social rehabilitation, disabled people, dance therapy, dancing on chairs.

Пантюк Т. І.
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

ТЕОРІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ-ДОШКІЛЬНИКА В УКРАЇНІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті науково обґрунтовується процес становлення та розвитку системи фізичного виховання дошкільників в Україні. На основі зібраних і систематизованих документів, посібників, інструкцій, poradників, матеріалів періодичної преси розглядаються теоретичні засади фізичного виховання дошкільників, зміст та особливості організаційних форм та засобів фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: дошкільники, фізичне виховання, зміст, методи, форми, засоби.

Сучасна українська система освіти вимагає кардинального реформування та удосконалення існуючої концепції дошкільного виховання, яке має спрямовуватися на практичне оволодіння дітьми рідною мовою, забезпечення пізнавальної активності, розвиток творчих і художніх здібностей в ігровій та інших видах дитячої діяльності; виховання культури спілкування, поваги й любові до батьків, родини, батьківщини; запровадження основ трудового виховання, екологічної культури, моральної орієнтації на загальнолюдські цінності тощо. Особливо слід наголосити на тому, що вагомого значення набуває проблема збереження фізичного та психічного здоров'я дитини, бо, дбаючи про здорову націю, не можна не брати до уваги здоров'я окремої людини.

Вивчення історичного досвіду становлення українського дошкілля та популяризація здобутків педагогів ХХ століття є важливим чинником розвитку дошкільної педагогіки в умовах сьогодення. Актуалізація означеної проблеми продиктована новими вимогами суспільства і окремої особистості у час, коли дошкільні заклади відіграють важливу роль у процесі розвитку та виховання дитини, часто замінюючи функції батьків та сім'ї.

Аналіз останніх досліджень. Сучасний стан та історію розвитку дошкільного виховання в Україні висвітлюють українські науковці: Л. Артемова, А. Богуш, Е. Вільчковський, М. Зубалій, О. Проскура, М. Стельмахович, С. Ладивір, Н. Лисенко [3; 5; 6; 7; 8]. Історичний аспект цієї проблеми репрезентують дослідження Л. Баїка, Л. Вовк, С. Гутянського, О. Дзевєріна, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін.

Проблемі розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні кінця XIX – початку XX століття присвячено дисертаційні дослідження С. Абрамсона, Л. Батлиної, З. Нагачевської, С. Попиченко, І. Улюкаєвої.

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад фізичного виховання дитини-дошкільника в історичному аспекті та пошук оптимальної концепції досконалого дошкільного виховання в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Науковці доводять, що повноцінне дошкільне виховання має спрямовуватися на створення такого освітнього поля, яке б цілком сприяло розвитку дитячого організму та удосконаленню усіх життєвих функцій дитини. Розвиток слід розглядати як удосконалення особистості у гармонії фізичного, морального, духовного, фізичного, психічного аспектів.

Щодо фізичного виховання дітей дошкільного віку, то слід зазначити, що на початку XX століття з'являється ціла низка робіт, де вивчається вплив окремих фізичних вправ на організм, описуються методи та прийоми індивідуалізації та дозування фізичного навантаження, обґрунтовується вплив природних факторів на організм дитини-дошкільника. Серед цих праць слід назвати: Ю. А. Аркін "Дитячий садок. В світлі соціальної гігієни і біології", В. А. Блях "Фізкультура дошкільника", Ю. Н. Жаворонков "Основи фізичної культури дошкільного віку", В. Й. Пальчинський "Гігієна дитячих установ соціального виховання", Л. І. Чулицька "Гігієна дошкільного віку" та "Фізична культура дитини дошкільного віку" та ін. Ці та інші дослідження ґрунтуються, як правило, на результатах власного наукового досвіду авторів.

Фізична культура дошкільників будувалася на двох основних засадах: "1) на чіткому розумінні здорової дитини, що нормально розвивається і 2) на точному знанні життєвих умов і практичних заходів, за допомогою яких набувається це здоров'я і нормальний розвиток" [4; 3].

Обов'язковим також розглядався принцип природовідповідності. Порівнюючи дитину з рослиною, педагоги опиралися на думку Песталоцці, який казав, що садівник не може вимагати, щоб рослина зростала за його упередженою ідеєю. Нема жодного значного явища у фізичному житті дошкільника, вважали дослідники життя дітей-дошкільнят, яке б не впливало на його психічний стан: навчаючись координувати свої рухи, дитина разом з тим вчиться володіти собою; ігри, в які грають дошкільники, не лише тренують тіло, а й сприяють розвитку пам'яті, уваги, волі тощо; в умовах організації прогулянок, екскурсій, спортивних розваг береться до уваги не лише фізичне навантаження чи робота певних груп м'язів, але й зокрема психічний стан дітей, емоційне навантаження.

До форм і засобів фізичної культури, що сприяли вирішенню завдань

розвитку особистості, відносили вільну моторну діяльність, творчі ігри, рухливі ігри з правилами, спортивні розваги, ранкову гімнастику, організовані заняття з фізичної культури.

Особистість вихователя теж повинна була стати яскравим взірцем фізичної досконалості: “Тільки той може стати дійовим провідником фізичної культури, хто сам є носієм її у своєму особистому житті” [1, с. 216]. Окрім цього фізичне виховання не було самоціллю, а розглядалося у тісній єдності з розумовим, трудовим, моральним. Фізичне виховання дітей дошкільного віку в державних установах розглядалося не лише як комплекс вправ для загального фізичного розвитку, а як система певних умов, що сприяли підтримці дитячого організму в нормальному стані, запобіганню хворобам та недугам, корекції існуючих фізичних вад та ін.

Ставилися конкретні вимоги щодо обладнання та умеблювання кімнат, світлового та теплового режиму, до приладдя та іграшок, подавалися переліки приладів і матеріалів для праці і занять фізичними вправами, (про це мова піде окремо).

Основними елементами фізичної культури дошкільників уважалися натуральні чинники природи – сонце, повітря, вода, з урахуванням індивідуальної реакції кожної дитини на них; елементарні трудові процеси з конкретною цільовою установкою (як правило, вони носили характер гри); фізичні вправи та ігри тощо.

Теоретики фізичного виховання закликали не обмежуватися одним лише проголошенням принципу рухливості дитини та використанням найсприятливіших умов. На їхню думку активною повинна бути позиція вихователя. Його завданням було навчити дитину, опираючись на її самодіяльність, зовнішнє оточення, звички, вдосконалювати рухи, економити фізичні сили, попереджувати неестетичні та шкідливі рухи.

Доктор Блях особливо підкреслює той факт, що дошкільник, окрім потягу наслідування, має негативну звичку – іти шляхом найменшого опору: “Мавши кволу м’ясистість і не уміючи ще нею керувати, він у руках своїх, у поставі тіла й манерах охоче підпадає під вплив ваги: сидить, звісивши голову, спершись рукою і, нахилившись в один бік, ходить згорбившись, або бігає, стримуючи дихання” [4, с. 6].

Дослідники дошкільного віку одностайні в тому, що існує пряме співвідношення між розумовим та фізичним розвитком дитини: “Обмеженість у сфері рушійної діяльності дитини або пізніє появлення свідомих рухів свідчить звичайно про обмеженість або відсутність розумового розвитку” [4, с. 7]. С. Русова також вказує на те, що “...не виявляють охоти до забавок тільки хворі діти, або ідіоти” [9, с. 75]. У своїх твердженнях вона опирається на досвід педагога Сегена, який у ХІХ ст.

працював з розумово відсталими дітьми. Він вважав, що гра мусить займати чільне місце в житті кожної здорової та нормальної дитини: “Це найбільш позиточна справа дитячих літ, це вільне незатримане виконання багатьох фізіологічних й психологічних функцій, це щось святе. А задля ідіотів гра має ще більше значіння: ідіот, що може захопитися гулянкою, вже не ідіот. В іграх виявляються й задовольняються найголовніші інстинкти, на яких складається вдача дитини, якими керується культурне життя: інстинкт активної творчості, інстинкт переймання, рухливості, будівничий, соціальний” [9, с. 75].

Отже, враховуючи співвідношення між руховою здатністю і розумовим розвитком дитини слід зважати на її індивідуальні особливості. Це є основною передумовою адекватного добору форм та методів роботи з дітьми дошкільного віку.

Науковці радили практичним працівникам дошкільних установ пильну увагу звертати на підбір місця для ігор. Це повинна бути добре провітрювана простора кімната, майданчик, сад, двір, веранда. Ігри проводяться людьми не лише обізнаними і цій справі, але й досвідченими. У зв'язку з цим Ю. Аркін вказує на те, що “Вираз гігієніста Лагранжа – “...краще свіже повітря без руху, аніж рух без повітря“ – повинен бути керівним принципом. Тут доречно буде зазначити, що остаточна мета фізичного виховання – максимальне зміцнення здоров'я й піднесення працездатності організму – може бути досягнута лише при найбільшому наближенні життя дитсадка до життя дитячих установ на свіжому повітрі” [2, с. 23].

Аналізуючи теоретичне підґрунтя фізичного виховання у досліджуваний період, слід відзначити, що це була, без сумніву, нова сторінка в розвитку дошкільної роботи. В теоретичній і практичній спадщині було впроваджено нові педагогічні ідеї, обґрунтовані методи і форми фізвиховної роботи. Принцип систематичного втручання в життя дітей був замінений принципом розумного педагогічного керівництва і розвитку творчих сил і здібностей дитини. В педагогічній дошкільній практиці ставилася вимога врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини. Педагоги активно виступали проти перевантаження дитячого організму: “Жодного перевантаження – ні фізичного, ні розумового“ [2, с. 19].

Висновки. Фізичне виховання дошкільників є важливою складовою становлення гармонійної особистості. Вважаємо, що вирішенню сучасних проблем розвитку дошкільної освіти сприяло б узагальнення і використання теоретичної спадщини вітчизняних педагогів з питань фізичного виховання дітей дошкільного віку; вивчення і застосування практичного досвіду організації дошкільних закладів різних типів та

застосування в них принципів, методів і прийомів фізичного виховання дошкільнят з метою впровадження кращих зразків в умовах сьогодення; ефективне використання можливостей тогочасної системи підготовки фахівців для фізичного виховання дітей дошкільного віку; творчий аналіз підручників, посібників, інструктивної та методичної літератури з погляду використання положень теорії фізичного виховання дошкільників у практиці сучасних дошкільних закладів; відродження традицій добродійної діяльності та меценатства у справі організації фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Використана література:

1. Аркин Е. А. Дошкольный возраст. – М. : Учпедгиз, 1948. – 334 с.
2. Аркин Ю. Принципы і методи фізичного виховання в дитсадку // За комуністичне виховання дошкільника. – 1935 – № 2 – С. 19-27.
3. Артемова Л. В. Колір. Форма. Величина. Число. – К. : Томіріс, 1997. – 176 с.
4. Блях В. А. Фізкультура дошкільника. – Харків : “Вісник фізичної культури“, 1930. – 95 с.
5. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навчальний посібник. – К. : Вища школа, 1994. – 400 с.
6. Вільчковський Е. С. Заняття з фізичної культури в дитячому садку. – К. : “Радянська школа“, 1985. – 225 с.
7. Проскура О. В. С. Ф. Русова й концепція українського дитячого садка // Дошкільне виховання. – 1991. – № 10. – С. 16-18.
8. Проскура О. В. Становлення особистості: (Про виховання дошкільнят у сім’ї) // Дошкільне виховання. – 1992. – № 1. – С. 31.
9. Русова С. Вибрані педагогічні твори. – К. : “Освіта“, 1996. – 304 с.

ПАНТЮК Т. И. Теория физического воспитания детей дошкольного возраста в Украине (исторический аспект).

В статье анализируется процесс становления и развития системы физического воспитания детей дошкольного возраста в Украине. На основе собранных и систематизированных документов, пособий, инструкций, материалов периодической прессы рассматриваются теоретические предпосылки физического воспитания дошкольников, содержание и особенности организационных форм и средств физического воспитания детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: дошкольники, физического воспитания, содержание, методы, формы, средства.

PANTYUK T. I. Theory of Physical Training of Children under School Age in Ukraine (historical aspect).

In the article the process of formation and development of the system of physical training of children under school age in Ukraine during interwar period is discussed. On the basis of collected and systematized materials, text-books, instructions advisers materials of periodicals the theoretical fundamentals of physical training of children under school age, the content and peculiarities of practical forms and means of physical training of such children are examined.

Key words: children under school age, physical training, content, methods, forms, means.